

„TEHETSÉGÉT ÉS KÉPZELŐEREJÉT ALANTAS CÉL SZOLGÁLATÁBA ÁLLÍTOTTA” – VALÓBAN?

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

MPZOLTAN@GMAIL.COM

2020. december 3.

1905 novemberében, a Magyar Család Könyvkiadó Fehérvári utcai irodájába levél érkezett egy meglepő javaslattal: vállalja a kiadó egy „börtönkalauz” megjelentetését.

„Kézikönyvemet haszonnal forgathatják a leendő tolvajok, csalók, betörők és szélhámosok” – fogalmazott ajánlatában Vaván Lajos, aki jól ismerte a korabeli magyar börtönök világát, ekképp készülő műve hasznosságáról meg volt győződve. A „világlátottsága” egy másik leveléből is kiviláglik: „Tisztelt építész úr! – kezdődött a levél. – A mi kapcsolatunk régi keletű. Ön tervezte államunk börtöneit, én pedig élveztem azok

vendégszeretetét. A monarchia Önt rendjellel tüntette ki, kormányzatunk hálóját nyilvánítja ki, amiért tehetségét és képzelőerejét ALANTAS CÉL szolgálatába állította. Engem a szabad republika híveként, a királyság intézménye ellen írott pamfletem miatt sorozatosan tömlöcökbe zártak, s alkalmam volt megismerni az ország számos fegyházát. Ott szenvedtem azokban a keskeny és levegőtlen cellákban, amiket csinált. Az emberi szabadság korlátozása önmagában is fájdalmas tény, de a komor falak még elviselhetetlenebbé teszik. És ezeket a komor falakat Ön tervezte, műépítész úr!”

E sorokból kiderül tehát, hogy Vaván Lajos mint „visszaeső” anarchista jól ismerte belülről korának legszigorúbb büntetés-végrehajtási intézeteit, s talán – azoknak, akik egy kicsit is ismerik a Monarchia igazságügyi építészetét – már nyilvánvaló, hogy a fenti levél címzettje Wágner Gyula, a korszak börtöneinek és bíróságainak ismert tervezője volt. Mondanunk sem kell, Wágnert különös nyugalanság fogta el Vaván üzenetének elolvasásakor, s a hatás annál inkább fokozott volt, mivel épp a kitüntetéséhez érkezett gratuláló táviratok között olvashatta e furcsa hangvételű levelet. Vaván elérte azonban az építésznél, hogy másképp gondoljon műveire, amelyek nem kis számban szolgálták a magyar büntetés-végrehajtást.

A 19. század második fele a magyar börtönépítés legtermékenyebb időszaka volt. A folyamat az 1852. évi osztrák büntetőtörvénykönyv magyarországi hatálybaléptetésével indult, majd a dualizmus korában teljesedett ki karöltve az ítélkező fórumok (királyi járásbíróóságok és törvényszékek) palotáinak felépítésével. A 19. század végére 9 országos, 65 törvényszéki és 313 járásbíróósági fogház működött az országban,¹ s ebből – a szakirodalmi információk, illetve a saját adatgyűjtés alapján – 3 ítélőtáblai, 22 törvényszéki (benne járásbíróóság is), 4 járásbíróósági és 7 önálló büntetés-végrehajtási épület tervezése kapcsolódik Wágner Gyula nevéhez.²

Vaván jól ismerte ezeket az épületeket, az illavai, a váci fegyház, a márianosztrai fegyintézet, a szamosújvári, a lipótvári, a nagyenyedi, a soproni börtön, a szegedi Csillagbörtön, a Budapesti Gyűjtőfogház falai közt is megfordult, de legalábbis ismerte ezek történetét és épületét. Mindezért joggal számíthatott „börtönkalauzának” szíves fogadtatására, annál is inkább, hiszen „a magyar börtönökben jelenleg tizenháromezer férőhely van. Gondolkozzanak csak! A bűnözés arányait tekintve tehát több kiadást is remélhet” – fogalmazott a kiadónak címzett levelében, meggyőződve üzleti ajánlatának jövőbeli sikerességéről.

Ha a felsorolt, Vaván börtönkalauzába szánt épületek mindegyike nem is, de Jónéhány valóban Wágner Gyula nevéhez köthető. Wágner a szegedi Csillagbörtönnel (1883–1884) kapcsolatban tűnt fel először az 1880-as évek elején. A pályája elején járó építész ekkor szerzett ismertséget és ezt követően számos megbízást kapott az igazságügyi tárcától. Így az 1884 és 1886 között épült sopronkőhidai fegyintézet tervrajzát is ő készítette.

Vácut az Országos Fegyintézet épületének 1885-ös bővítésén és átalakításán dolgozott. Szinte ezzel párhuzamosan épült a győri végrehajtási intézet is, szintén Wágner tervei alapján. Az 1880-as évtized végén pedig Szombathelyen készült el az Igazságügyi Palota. Ez az épület az első olyan igazságügyi palota volt, amely magába foglalta nemcsak az ítélkezés, hanem a végrehajtás funkcióit is, így ez azoknak az épületkomplexumoknak az első példája volt, amelyek – sok esetben Wágner tervei

alapján³ – a következő évtizedekben létesültek országsszerte, otthont adva az bírásoknak, a telexkönyvezésnek és a büntetés-végrehajtásnak egyaránt.⁴

Bizton állíthatjuk tehát, hogy Wágner Gyula szakavatott ismerője volt az igazságügyi épületeknek és körükben a börtönöknek, így nem csoda, hogy Vaván megkönyvezte: „*Ki ismerheti a legjobban a*

fegyházak, várbörtönök alaprajzát, ha nem az, aki TERVEZTE ŐKET? Ezek az épületkomplexumok azt a gyalázatos célt szolgálják, hogy bennük embereket foglyul tartsanak. Csakhogy NINCS TÖKÉLETES BÖRTÖN. Minden létesítménynek vannak gyenge pontjai. Az a rab, aki elszánná magát, hogy egyedül fürkészsze ki tömlöcének réseit, évtizedeket tölthetne el emberfeletti igyekezettel, akár Monte-Christo hőse” – győzködte találkozásukkor a revolucionista a tervezőt annak érdekében, hogy

árulja el neki, hol lehet egérutat nyerni az épületekből. Célja politika fogolytársainak kiszóktatása volt. Wágner az első pillanatban épületei tökéletességét hangoztatta, mondván, hogy ő megfelelt a megbízói elvárásnak: tege lehetetlenné a foglyok szökését. Aztán mégis kíváncsivá vált, pusztán elméleti szemszögből: „*Amikor első megbízásaimat kaptam a kincstártól, kezdő börtönépítész voltam. Mai tudásommal, tapasztalatommal találhatnék hibákat az akkori tervrajzaimban*” – reagált Wágner Vaván kérésére.

Talán elgondolkodott Wágner épületei „alantas” céljain, s talán maga előtt látta azokat a rabokat, akik – pusztán más világszemléletük miatt – a komor falak között élnek sivatár életüket. Talán ki is adta a megfejtést, és bejelölte tervrajzain a szökési pontokat, átadva azokat az anarchistának. Talán...

A történet - a komoly igazságügyi építész és egy felségáruló összeszövetkezése - már-már regénybe illő. És valóban onnan van, regényből, Katkó István *Börtönkalauz kezdő bűnözők számára* című művéből,⁵ amelyben Wágner Gyula és a börtönépítész az egyetlen valós elem, a többi mind fikció. Talán...

E kis történettel emlékezünk – így november legvégén⁶ – a legtermékenyebb magyar igazságügyi építészünkre, Wágner Gyulára, születése 169. évfordulóján.

Hivatkozások:

- ¹ Kabódi Csaba – Mezey Barna: A magyar börtönügy története. *Módszertani Füzetek*, 1987. 2. sz. 58. p.
- ² Megyeri-Pálffy Zoltán: Az egeri Törvényszék. OBH, Budapest–Eger, 2018. 28–32. p.
- ³ Vö. Megyeri-Pálffy Zoltán: Wágner Gyula törvénytudományi fogházai. In Gosztonyi Gergely – Révész. T. Mihály (szerk.) *Jogtörténeti parerga II. Ünnepi tanulmányok Mezey Barna 65. születésnapja tiszteletére*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2018. 205–210. p.
- ⁴ Vö. Megyeri-Pálffy Zoltán: Az igazságügyi szervezet a fizikai valóságban: a Kúria épülete. *Jogtörténeti Szemle*, 2017. 1–2. sz. 87–96. p.
- ⁵ Katkó István: *Börtönkalauz kezdő bűnözők számára*. Budapest, Szépirodalmi Könyvkiadó, 1985.
- ⁶ Wágner Gyula 1851. november 28-án született Pesten, s 1937. október 15-én halt meg Bécsben.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Wágner Gyula és felesége Bécsben, 1914. Forrás: Összefogás a Börtönügyért Egyesület.
2. oldal: Az 1896-ban, Wágner Gyula tervei alapján épült Budapesti Gyűjtőfogház. Forrás: A Büntetés-végrehajtás honlapja. <https://bv.gov.hu/hu/a-csemegekodex> 2020.11.28.

A blog az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport kiadványa.
Kiadás helye: Budapest
Felelős kiadó: Mezey Barna
Szerkesztők: Beke-Martos Judit és Képegy Imre
Kapcsolat: jog.tortenet@icloud.com

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.
A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségvonalat eredményez.
Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:
Megyeri-Pálffy Zoltán: „Tehtőségét és képzelőerejét alantas cél szolgálatába állította” – Valóban? In: **JOG.történet**. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2020. december 3. mtajogtortenet.elte.hu/blog/megyeri-palffy-zoltan-tehetseg